Socialt arbete, kunskap och förändring

Ett samtal mellan
Tapio Salonen och Helena Mäki

ur boken

Eva Wikström, Katarina Hollertz
& Magdalena Elmersjö (red.)

Röster och möten

En jubileumsskrift om FORSA, Förbundet för forskning och praktik i socialt arbete

Arkiv förlag 2026

ARKIV FÖRLAG · arkiv@arkiv.nu · www.arkiv.nu
i samarbete med
FORSA · www.forsa.nu

FÖRSLAG PÅ KÄLLANGIVELSE:
”Socialt arbete, kunskap och förändring. Ett samtal mellan Tapio Salonen och Helena Mäki” (2026) i Eva Wikström, Katarina Hollertz & Magdalena Elmersjö (red.), *Röster och möten. En jubileumsskrift om FORSA, Förbundet för forskning och praktik i socialt arbete*, s. 91–101. Lund: Arkiv förlag, https://doi.org/10.13068/9789179244101.

Det här kapitlet ur en e-bok från Arkiv förlag distribueras fritt genom *open access*. Titeln finns också tillgänglig i tryck med ISBN: 978 91 7924 409 5.

Verket är upphovsskyddat enligt en upphovsrättslicens från Creative Commons: erkännande, icke-kommersiell, inga bearbetningar (CC BY-NC-ND), som medger icke-kommersiell användning och spridning i oförändrat skick så länge källan anges.

Illustration på sidan 97: Karin Nyberg

© Författarna/FORSA/Arkiv förlag 2026

E-bok (PDF) 2026
Beständig länk: https://doi.org/10.13068/9789179244101
ISBN: 978 91 7924 410 1

KAPITEL 7

Socialt arbete, kunskap och förändring

Ett samtal mellan Tapio Salonen och Helena Mäki om uthållighet, engagemang och FORSA

Presentation

I det här samtalet möts Tapio Salonen och Helena Mäki. Tapio är seniorprofessor i socialt arbete och en av ämnets profilerade forskare. Han har haft en central roll i uppbyggnaden av socialt arbete som akademiskt ämne i Sverige och var en av de första som disputerade i socialt arbete under 1990-talet. Helena arbetar som socialarbetare i Munkedals kommun och var med och blåste liv i en av FORSA:s lokalföreningar (Väst) när hon gick sista terminen på socionomutbildningen i Göteborg år 2018.

Tillsammans med kurskamrater organiserade Helena Mäki en workshop där de bjöd in lärare på socionomprogrammet för att diskutera hur samarbetet skulle kunna fortsätta efter att de hade tagit examen. Frågorna som studenterna ställde handlade bland annat om hur institutionen hade tänkt hålla kontakten med studenterna när de var

ute och arbetade och hur den arbetade för att föra praktiken närmare utbildningen.

FORSA Väst blev en samlingsplats för engagerade studenter, lärare och socialarbetare i Göteborg med omnejd. Helena och Tapio har träffats tidigare i FORSA-sammanhang, när Tapio föreläste om barnfattigdom. Helena var med och organiserade föreläsningen, som var en del av den seminarieserie om lokala socialpolitiska frågor som FORSA Väst genomförde innan valet 2022. Tapio och Helena representerar två olika generationer och två olika positioner inom det sociala arbetets värld: Tapio som forskare, lärare och en av pionjärerna inom det akademiska ämnet socialt arbete i Sverige, Helena som praktiker, aktivist och engagerad samhällsdebattör.

År 2011 mottog Tapio Salonen FORSA-priset med följande motivering:

> Tapio Salonen tilldelas FORSA-priset 2011 för att sitt brinnande engagemang i sociala frågor och för att han också lyckats lyfta in dessa frågor i samhällsdebatten och i socialpolitiken.
>
> Han är en kreatör och en innovatör – en person som driver på och sätter igång saker. Detta gäller både inom och utom FORSA. Som exempel på en idé som Tapio Salonen sått fröet till kan nämnas SocialVetenskap.se. Den nordiska tidskrift som nu i år kommer att lanseras, *Nordic Social Work Research* är också den frukten av en idé som planterades i Helsingfors när Tapio Salonen precis var på väg att lämna ordförandeposten i Riksförbundet FORSA, där han var ordförande under åren 2000–2006.
>
> Tapio Salonen personifierar på många sätt idén med FORSA – den ständiga kopplingen mellan forskning och praktik.

Tapio och Helena samtalar om socialt arbete, forskning och FORSA. Det är ett engagerat samtal mellan två personer

som närmar sig samma frågor från olika håll. Trots skillnaderna återkommer de gång på gång till en gemensam, grundläggande övertygelse om att socialt arbete ytterst handlar om människor, om social förändring och om att skapa bättre förutsättningar för dem som befinner sig i utsatta situationer. Nyfikenhet, respekt och en gemensam vilja att förstå socialt arbete i ett större samhälleligt sammanhang präglar samtalet.

Ett liv i det sociala arbetets tjänst

Tapios berättelse är en berättelse om det sociala arbetets utveckling i Sverige. Tapio placerar sin egen yrkesbana i ett hundraårigt historiskt perspektiv och beskriver sig själv som någon som varit med under ungefär halva den tiden som det professionella sociala arbetet utvecklats i Sverige. Han berättar: ”Jag sökte in på Socialhögskolan, kom in i januari 1975 på den så kallade sociala linjen på Socialhögskolan i Lund. Och för mig så var det aldrig något övervägt, sådär kalkylerande, utan det var väldigt självklart.”

När Tapio började sina studier befann sig Sverige i en period präglad av stark framtidstro. Tapio beskriver hur välfärdsstaten stod i ”sin fullaste blom” och hur det fanns en bred reformoptimism som genomsyrade samhällsdebatten: ”Jag var entusiasmerad och en del av den reformoptimismen, [med] en stark tilltro till att sociala förändringar är själva bottenplattan som driver mänsklig utveckling.”

Denna tilltro, berättar han, har varit vägledande genom hans yrkesliv. Från aktiv student och samhällsengagerad socionom tog han vägen till forskningen och blev en av de första som disputerade i socialt arbete. Sedan dess har han deltagit i uppbyggnaden av socialt arbete som

forskningsfält, samtidigt som han har försökt vara noga med att hålla forskningen nära den praktiska verkligheten och belysa hur förändringar i socialpolitiken påverkar människors livsvillkor.

Att bredda synen på socialt arbete

Ett tema som återkommer i samtalet mellan Helena och Tapio är en kritik mot en alltför snäv förståelse av socialt arbete. Tapio beskriver hur det sociala arbetet aldrig enbart har handlat om mötet mellan socialarbetaren och individen. Han formulerar det så här: ”En av mina drivkrafter har varit att försöka bredda och se socialt arbete i sitt rimliga samhälleliga sammanhang. Att inte se socialt arbete som framför allt ett strikt individorienterat arbete gentemot enskilda människor. Utan att socialt arbete måste verka på alla samhällsnivåer.”

Det är ett perspektiv som Helena känner igen sig i. Hon beskriver hur hennes eget engagemang för ensamkommande barn och unga gjorde det omöjligt att bara se individnivån. Frågan tvingade henne att samtidigt förstå frivilligsektorn, socialpolitiken, välfärdssystemen och samhällsdebatten. För båda framstår därför socialt arbete som något större än de organisationer där socialarbetare råkar vara anställda. Det handlar också om att förstå hur sociala problem uppstår, reproduceras och kan förändras. Tapio menar att man i Sverige i hög grad har tappat denna bredare förståelse: ”Den svenska socialarbetarrollen framstår som väldigt snäv och många gånger insnärjd i ett offentligt myndighetsskal helt enkelt, vilket gör att man misstar professionalitet för myndighetsutövning.”

Två andra teman som genomsyrar samtalet är spänningen mellan å ena sidan hjälp och stöd och å andra sidan kontroll samt spänningen mellan helhet och delar i det sociala arbetet. Både Helena och Tapio beskriver hur socialarbetare i dag verkar inom organisationer som ofta begränsar professionens möjligheter att utföra sitt arbete utifrån ett helhetsperspektiv. Helena berättar om sina erfarenheter från sjukvården där hon varit verksam som kurator, och där hon upplevde att hennes arbete reducerades till produktionssiffror: ”Det blev så avskalat från det här helhetsperspektivet. Det blev helt omöjligt att ha en helhetssyn. Det professionella arbetets utförande och praktik blev till produktion.”

Hennes beskrivning blir ett konkret exempel på en utveckling som Tapio ser i ett större perspektiv: ”Jag ser ju ett professionellt socialt arbete som har varit på reträtt väldigt mycket. Som har fångats in och begränsats i sin räckvidd och sina arbetsuppgifter. In i administrativa myndighetsdirektiv.”

Trots denna utveckling vägrar Tapio att fastna i pessimism. Tvärtom beskriver han sig själv som en ”obotlig optimist”. ”Jag är helt övertygad om att den kraft som finns hos socialarbetare, hos människor som de möter och så vidare, har en förmåga att skapa alternativ.”

Helena och Tapio är överens om att optimism inte ska förväxlas med naivitet, utan ses som en tilltro till människors förmåga att *tillsammans* skapa förändring.

Människan först – inte manualen

Ett annat centralt tema i samtalet är relationen mellan kunskap, evidens och professionellt omdöme. Helena beskriver hur hon i sin yrkesutövning många gånger har befunnit sig i situationer där evidensbaserade metoder inte riktigt passat den enskilda människan. Tapio svarar med en formulering som fångar mycket av hans syn på socialt arbete: ”I socialt arbete så är det bara en sak som gäller. Det är undantaget. Undantaget gäller.” Han fortsätter: ”Det vill säga att det är undantag för den här människan man har framför sig. Man måste förstå dess unika bakgrund och aktuella situation för att överhuvudtaget kunna möta, förstå och så småningom kunna bistå.”

Detta innebär inte att Tapio avvisar forskning eller evidens – tvärtom argumenterar han för mer forskning. Men han vänder sig emot förenklade föreställningar om att människor kan förstås genom standardiserade modeller: ”Det förenklar och fördummar ibland i stället.” Utgångspunkten är att vetenskaplig kunskap alltid måste kompletteras med förståelse för välfärdspolitiska sammanhang, den unika situationen och människors levda villkor.

Värderingar som grund

Ytterligare ett tema i samtalet är värderingar. Tapio är tydlig med att socialt arbete aldrig kan vara värdeneutralt: ”Socialt arbete måste vara värderingsstyrt. Det finns ett grundläggande moraliskt, etiskt patos och paradigm i botten. Och det gäller naturligtvis för dem som direkt jobbar med praktiska sociala arbeten, men jag menar på att


Socialt arbete måste verka på alla samhällsnivåer!
UNDANTAGET GÄLLER!
Meta-teori-planet
teori-planet
praktik-planet
uppgifts-planet
snäv, manual-baserad
individ- och
myndighets-fokuserad

detta också är en utgångspunkt för oss som forskare … Jag har aldrig dolt mina grundläggande värderingar omkring hur jag ser på samhället eller på utsatthet och de sociala utmaningarna."

Samtidigt betonar han att detta inte innebär att forskningen ska bli mindre vetenskaplig. Snarare handlar det om att vara öppen med sina utgångspunkter och använda dem för att ställa viktiga frågor.

Helena återkommer också till temat värderingar. Hon beskriver vikten av nyfikenhet, respekt och att möta människor utifrån deras förutsättningar. "Det handlar om hur jag tillsammans med klienten kan hitta sätt att vara behjälplig och se om det kan bidra till någon form av förändring. Men det är ett arbete som vi gör tillsammans. Jag ser det inte som att jag ger någonting, utan snarare att vi samskapar arbetet. Det handlar om att tro på människans egen kraft och undvika att företräda henne. Och att aldrig tappa de strukturella perspektiven på sociala problem och orättvisor. Samtidigt är det en utmaning för mig att förlika mig med att jag gör min pusselbit inom den här sektorn. Jag ansvarar för min del och tar inte över någon annan aktörs pusselbit."

Kunskap byggs tillsammans

Tapio understryker behovet av hållbara strukturer för kunskapsutveckling. Han beskriver flera forskargrupper och utvecklingsprojekt som syftat till att skapa broar mellan akademi och praktik. Det handlar om forskningsgrupper som Studier i boende och välfärd, om kunskapscentrum, kombinationstjänster och verksamhetsnära forskarutbildningar.

Det centrala budskapet är att kunskapsutveckling inte kan drivas av ensamma eldsjälar: ”Det måste finnas strukturer som är hållbara över tid helt enkelt.”

Detta leder naturligt in samtalet på FORSA:s betydelse. För Tapio är FORSA nära sammanvävt med utvecklingen av det akademiska ämnet socialt arbete i Sverige. Tapio var själv med redan under organisationens första år och beskriver dess betydelse för uppbyggnaden av forskningsfältet: ”FORSA under de första tio, femton åren fungerade väldigt mycket som en grundläggande struktur för de första kullarna av forskarstuderande.” Men FORSA har enligt honom en ännu större uppgift. Den handlar om ”att verkligen försöka leva upp till att vara brobyggare mellan olika delar av det sociala arbetet, mellan utbildning och forskning och praktik”.

Helena beskriver organisationen på ett liknande sätt. För henne har FORSA varit en plats där forskare, praktiker och samhällsengagerade människor har kunnat mötas. Hon lyfter särskilt satsningen #LokalaPerspektiv som FORSA Väst arrangerade innan valet 2022. Där samlades forskare, socialarbetare, politiker och allmänhet för att diskutera barnfattigdom, migration, social hållbarhet och andra frågor av lokalpolitisk betydelse. ”Ambitionen var att föra samman forskare, yrkesverksamma inom socialt arbete och allmänheten i ett gemensamt samtalsrum”, berättar Helena.

Det är just mötesplatsfunktionen som båda ser som FORSA:s kanske viktigaste uppgift framåt. När samtalet närmar sig sitt slut riktas blicken mot framtiden. Tapio lyfter rättvisefrågor, barns rättigheter och människors möjligheter att bli sedda och inkluderade. Han betonar

också behovet av specialistutbildningar för socionomer. Den grundläggande socionomutbildningen är viktig, men den räcker inte för alla de komplexa uppdrag som socialarbetare förväntas ta sig an.

Tapio understryker också att socialt arbete som kunskapsfält måste stå på två ben: praktik och teori. Både han och Helena återkommer också till vikten av reflektion, kritiskt tänkande och livslång nyfikenhet för att socialt arbete ska komma till sin rätt.

Det som kanske främst stannar kvar efter samtalet är inte de enskilda sakfrågorna utan den grundton som präglar hela dialogen. Trots att både Tapio och Helena ser stora problem – ökad administration, marknadsstyrning, resursbrist och social ojämlikhet – präglas samtalet av hopp inför framtiden och en tro på människors förmågor och professionens möjligheter.

Tapio framstår som en forskare som aldrig har lämnat det sociala arbetets grundläggande värden bakom sig. Tvärtom återkommer han ständigt till människors möjlighet att förändra sina liv och samhällets möjlighet att förändras. Hans perspektiv är historiskt, internationellt och samhällsinriktat, men samtidigt förankrat i mötet med den enskilda människan. Helena framstår som tydligt förankrad i praktiken – men med starka band till forskning och med en orubblig tilltro till det sociala arbetets möjligheter. Hennes erfarenheter synliggör de dilemman som dagens socialarbetare möter, men också den kraft som finns i professionen. Samtalet är verkligen en påminnelse om hur viktig den pågående dialogen mellan företrädare för olika delar av det sociala arbetet är – hur viktigt det är att praktik och akademi möts.

Samtalet avslutas med att Tapio citerar Paulo Freire: ”Vi måste vara otåligt tålmodiga i vårt arbete för att förändra världen.”[1] Formuleringen kan både ses som ett medskick till kommande generationers socialarbetare och som en spegling av Tapios uthålliga arbete, Helenas engagemang och FORSA:s roll. Förändring tar tid, men den börjar med människor som fortsätter att ställa frågor och bygga broar och som vägrar att ge upp hoppet om ett mer socialt hållbart samhälle.

1. Paulo Freire myntade begreppet ”otåligt tålmodig” (eller *impaciente-mente paciente*), som syftar på en viktig balans i kampen för förändring. Det handlar om att förena en stark vilja att förändra världen nu med det lugn som krävs för att arbeta långsiktigt och metodiskt. Se https://www.freinetprometeo.com/2023/04/freire-paulo-cuarta-carta-de-las.html.